

**TALABALARDA AXLOQIY QARASHLARNI
SHAKLLANTIRISHDA KONTSEPTSIYANING O'RNINI**

Shaxlo Xudaykulova Mamaniyozovna

O'zbekiston -Finlandiya pedagogika instituti

Boshlang'ich talim kafedrası dotsenti

E-mail: sahlohudojkulova@gmail.com

Tel: +998 90 2282625

Annotatsiya. Mazkur maqolada “Komil inson konsepsiyasi” axloqiy va ma'naviy yetuklikka erishish maqsadida shakllantirilgan muhim pedagogik g'oyalar tahlil qilingan.. Komil inson konsepsiyasi milliy qadriyatlar, urf-odatlar va islomiy an'analarга asoslanishi haqida fikr yuritilgan. Konsepsiyaning o'z oldiga qo'ygan maqsadlari tahlil qilingan

Kalit so'zlar: Ma'naviy va axloqiy yetuklik, insonning jamiyatdagi o'rnini, intellektual rivojlanish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, milliy an'analar, umuminsoniy qadriyatlar, axloqiy tarbiya.

O'zbekistonda “Komil inson konsepsiyasi” axloqiy va ma'naviy yetuklikka erishish maqsadida shakllantirilgan muhim pedagogik g'oyalardan biri hisoblanadi. Bu konsepsiya insonni barkamol, ma'naviy yetuk va jamiyatga foyda keltiruvchi shaxs sifatida rivojlantirishni nazarda tutadi. Komil inson konsepsiyasi milliy qadriyatlar, urf-odatlar va islomiy an'analarга asoslanadi. Unda insonning ma'naviy dunyosi, shaxsiy mas'uliyati, ijtimoiy burchlari, axloqiy qadriyatlarga sodiqligi va jamiyatga foydali bo'lishi muhim o'rin tutadi. “Komil insonni tarbiyalashda milliy va ma'naviy qadriyatlarga asoslanish, insoniylik, halollik, adolat kabi xislatlarni rivojlantirish muhimdir. Bu insonni nafaqat o'zi uchun, balki jamiyat uchun ham foydali shaxs sifatida kamol toptirishga yordam beradi”.¹

Konsepsiya o'z oldiga quyidagi maqsadlarni qo'yadi:

¹ G'ofurov A. *Ma'naviy yetuklik sari*. - Toshkent: O'qituvchi, 2005. – B. 112.

1. Ma'naviy va axloqiy yetuklik: komil inson dunyoqarashi va axloqiy tamoyillari asosida vatanparvarlik, halollik, insoniylik, adolat va sadoqat kabi xislatlarga ega bo'lishi kerak.

2. Insonning jamiyatdagi o'rni: konsepsiyaga ko'ra, komil inson o'z mas'uliyatini anglagan holda jamiyat rivojiga hissa qo'shadigan, ijtimoiy faol va foydali shaxsdir.

3. Intellektual rivojlanish: komil inson ta'lim va tafakkur orqali o'z bilim va salohiyatini oshiradi. Bu esa uning jamiyatda muhim o'rin egallashiga yordam beradi.

4. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat: komil inson milliy merosni qadrlash bilan bir qatorda, dunyo hamjamiyatining umumiy qadriyatlariga ham hurmat bilan munosabatda bo'ladi.

“Komil inson konsepsiyasi” O'zbekiston ta'lim tizimida alohida ahamiyatga ega bo'lib, yoshlar tarbiyasida, ta'lim dasturlarida va turli ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarda keng qo'llaniladi. Bu konsepsiya asosida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq, ma'naviy yetuk va komil shaxslarni tarbiyalashga qaratilgan dasturlar ishlab chiqilgan.

“Komil inson konsepsiyasi”ning ta'lim tizimiga tatbiq etilishi O'zbekistonda ma'naviy-axloqiy tarbiya va ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Konsepsiyaning ta'limga tatbiq etilishi orqali yoshlarni nafaqat bilimli, balki ma'naviy jihatdan yetuk, mas'uliyatli va jamiyatga foydali shaxslar sifatida shakllantirishga erishish mumkin. Quyida konsepsiyaning ta'lim tizimidagi o'rni va tatbiq etish imkoniyatlari haqida fikrlarimni bayon qilaman:

1. Ma'naviy tarbiyani mustahkamlash. “Komil inson konsepsiyasi” ta'lim tizimida ma'naviy tarbiyani kuchaytirishga qaratilgan. Dars jarayonida faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarni shaxsiy mas'uliyat, insoniylik va milliy qadriyatlarga hurmat bilan yondashishga o'rgatish mumkin. Masalan, adabiyot, tarix, madaniyat darslarida komil inson sifatidagi ideal shaxslarning hayoti va faoliyati orqali yoshlarga ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni tushuntirish va ularni hayotda qo'llashni o'rgatish mumkin.

2. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirish. Konsepsiya ta'lim jarayonida yoshlarga milliy qadriyatlar, urf-odatlar va an'analarni anglatish, ularni qadrlashni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, ta'lim jarayonida umuminsoniy qadriyatlar, jumladan, inson huquqlari, tenglik va fuqarolik javobgarligi kabi tushunchalarni yoshlarga yetkazish orqali ularda keng dunyoqarash hosil qilish mumkin.

3. Har tomonlama barkamol shaxs rivojlantirish. Komil inson konsepsiyasi asosida har bir o'quvchida nafaqat bilim, balki jismoniy va ma'naviy barkamollikni ta'minlashga e'tibor qaratilgan. Shu maqsadda maktablarda sport mashg'ulotlari, san'at va madaniyat faoliyatlari, ijtimoiy tadbirlar va ma'naviy-ma'rifiy kechalarni tashkil etish orqali yoshlarning barcha sohada rivojlanishiga xizmat qilish mumkin.

4. O'qituvchining shaxsiy namuna sifatidagi roli. Komil inson konsepsiyasini tatbiq etishda o'qituvchining shaxsiy namuna sifatidagi roli muhimdir. O'qituvchi axloqiy qadriyatlar va ma'naviy-axloqiy me'yorlarni faqat so'z bilan emas, balki amaliy xatti-harakatlari orqali namoyish etishi kerak. Shu tariqa o'quvchilar o'qituvchidagi xislatlarni qabul qilib, ularni o'zlarida rivojlantirishga intiladilar.

5. Axloqiy va ma'naviy qadriyatlarga qaratilgan ta'lim dasturlari. Konsepsiya asosida ishlab chiqilgan maxsus o'quv dasturlari yoshlarning axloqiy jihatdan shakllanishiga ko'maklashadi. Bu dasturlarda fuqarolik javobgarligi, vatanparvarlik, insonparvarlik, kamtarlik va adolat kabi qadriyatlar tushuntirilib, ularni hayotda qo'llash ko'nikmalari shakllantiriladi.

6. Tanqidiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish. Komil inson konsepsiyasini tatbiq etish orqali yoshlarda tanqidiy va mustaqil fikrlash qobiliyatini oshirish mumkin. Bu yoshlarning to'g'ri qaror qabul qilish, jamiyatda o'z o'rnini anglash va o'z qadriyatlariga sodiq qolishda yordam beradi.

“Komil inson konsepsiyasi” ta'lim tizimiga tatbiq etilishi yoshlarning ma'naviy va axloqiy rivojlanishini ta'minlab, ularni barkamol va foydali shaxslar qilib shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Konsepsiya asosida ta'lim

dasturlarini boyitish, o'qituvchilarning shaxsiy namunasini ko'rsatish, ijtimoiy tadbirlar orqali yoshlarga mas'uliyat, insoniylik, adolat va vatanparvarlik xislatlarini singdirish imkonini beradi. Bunday yondashuv yosh avlodni jamiyat oldidagi burchini anglagan, axloqiy jihatdan yetuk va o'z qadriyatlarini himoya qilishga qodir shaxslar qilib tarbiyalashga yordam beradi. "Kamil inson konsepsiyasini ta'lim tizimiga joriy etish yoshlarni ma'naviy-axloqiy jihatdan shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu yoshlarda mas'uliyatlik, vatanparvarlik va axloqiy qadriyatlarga sodiqlikni rivojlantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi".²

O'zbekiston ta'lim tizimida axloqiy qarashlarni rivojlantirish yoshlarni ma'naviy yetuklikka va ijtimoiy burchni anglashga yo'naltirishning asosiy maqsadlaridan biri sifatida qabul qilinadi. Axloqiy tarbiya ta'lim tizimining muhim bir qismi bo'lib, u yoshlarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishi, jamiyatdagi o'rnini aniqlab olishga yordam beradi. Axloqiy qarashlarni rivojlantirish strategiyasi va metodikalari asosan milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan bo'lib, yoshlarni foydali va mas'uliyatli shaxslar qilib kamolga yetkazishga yo'naltirilgan.

O'zbekiston ta'lim tizimida axloqiy qarashlarni rivojlantirishda quyidagi asosiy strategiyalar qo'llaniladi:

1, Ma'naviyat va ma'rifat soatlari tashkil etish. Axloqiy tarbiyani yo'naltirishda maktab va o'quv yurtlarida "ma'naviyat soatlari" joriy etilgan. Bu soatlarda o'quvchilarga insoniy qadriyatlar, milliy madaniyat va tarixiy shaxslar haqida ma'lumotlar beriladi. Ma'naviyat soatlari axloqiy tarbiyani amalga oshirishning muhim vositasi bo'lib, ular orqali yoshlar ijtimoiy mas'uliyatni, mehnatni qadrlashni va insonlar bilan munosabatda hurmatli bo'lishni o'rganadilar.

2. Axloqiy tarbiyani barcha fanlar orqali tatbiq qilish. Axloqiy qarashlarni rivojlantirish strategiyasi doirasida axloqiy tarbiya nafaqat alohida fanda, balki barcha fanlarning o'qitish jarayoniga kiritiladi. Masalan, adabiyot darslarida yozuvchi va shoirlar asarlari orqali insonparvarlik, vatanparvarlik va halollik qadriyatlari targ'ib qilinadi. Tarix darslarida esa milliy qahramonlar va ularning

² Ziyamuhamedov O. Yoshlarni komillik ruhida tarbiyalashning retorospektiv asoslari // Ta'lim va jamiyat. 2019, №5. – B. 54.

faoliyati yoshlarga o'rnak sifatida ko'rsatiladi.

3.Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar va tadqiqot ishlarini tashkil etish. Maktab va universitetlarda turli ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, musobaqalar, ilmiy anjumanlar va tadqiqot ishlari orqali yoshlar axloqiy qarashlarni shakllantirishga jalb qilinadi. Bu tadbirlar yoshlarning qiziqishlarini oshirishga, ularning shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi. Masalan, "Mehr-oqibat" haftaligi, "Adolat va halollik" oyligi kabi tadbirlar orqali o'quvchilarda ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni o'zlashtirishga e'tibor qaratiladi.

5.O'qituvchilarning shaxsiy namunasi. O'zbekistonda axloqiy tarbiyada o'qituvchining shaxsiy namunasi muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar o'quvchilar uchun nafaqat bilim manbai, balki xulq-atvordagi namuna ham hisoblanadi. Ular axloqiy tamoyillarni o'zlari amalga oshirib, yoshlarga halollik, mas'uliyat va hurmatni ko'rsatishlari kerak. O'qituvchining shaxsiy namunasi yoshlar uchun ta'sirli tarbiyaviy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Umuman, bo'lajak o'qituvchilarda axloqiy qarashlarni shakllantirish jarayonida insonparvarlik, kognitiv rivojlanish va sotsializatsiya kabi nazariy yo'nalishlar o'qituvchilarda axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy mas'uliyat va jamiyatga foydali bo'lish kabi sifatlarni shakllantirishda turli vositalarni taklif qiladi. Bu nazariy yondashuvlarning to'g'ri tatbiq etilishi bo'lajak o'qituvchilarning axloqiy qarashlarini boyitishga, ularning shaxsiy va ijtimoiy mas'uliyatini mustahkamlashga yordam beradi. Shu orqali pedagogik jarayonda axloqiy rivojlanishga samarali asos yaratiladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.Abdulla Sh., Husanov. Axloq falsafasi. Nafosat falsafasi. Darslik.T.: Zebo prints. 2018.
2. Ziyamuhamedov O. Yoshlarni komillik ruhida tarbiyalashning retorospektiv asoslari // Ta'lim va jamiyat. 2019, №5. – B. 54.
- 3.G'ofurov A. *Ma'naviy yetuklik sari*. -Toshkent: O'qituvchi, 2005. – B. 112.
- 4.Yusupov E. Inson kamolotining ma'naviy asoslari. Toshkent. Universitet, 1998, 38-b

5. Kim Y.S. *Education in South Korea: Tradition, Modernity, and Transformation*.
-Seoul: Seoul National University Press, 2010. – P. 112.